

แหล่งกำเนิดศิลปกรรมไทย
ก่อนอยุธยา และสมัยอยุธยา

ลพบุรี

หลังวัฒนธรรมเขมร

ตัวเมือง

ศิลปวัฒนธรรม
ART & CULTURE
ฉบับพิเศษ

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร

ตัวอย่าง

ภาพจากปกหน้า

ปรางค์ประธาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อุบลราชธานี

ภาพจากปกหลัง

ลายเส้นปรางค์ประธาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อุบลราชธานี

ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

ตัวอย่าง

ราคา ๒๔๐ บาท

ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร • ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์
พิมพ์ครั้งแรก : กรกฎาคม ๒๕๕๙
ราคา ๒๕๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ศักดิ์ชัย สายสิงห์.

ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร.

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๙.

๓๒๐ หน้า. --(ประวัติศาสตร์ศิลปะ).

๑.ศิลปะ-ไทย-ประวัติศาสตร์. ๒.ศิลปกรรมไทย-ประวัติ.

I. ชื่อเรื่อง.

709.693

ISBN 978 - 974 - 02 - 1497 - 7

สำนักพิมพ์มติชน

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คตะนาท, สุพจน์ แจ้งเร็ว, นงนุช สิงห์เดชะ
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : กิตติวรรณ เถิงวิเศษ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : สุจิรัตน์ ทิมวัฒน์, อภิสิทธิ์ ธีระจารวรรต
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน
- บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : พัลลภ สามสี
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- พิสูจน์อักษร : โชติช่วง วรรณ | พัทธินันท์ อินทรหอม
- รูปเล่ม : รัตนสุดา จันทร์เพ็ญ
- ศิลปกรรม - ออกแบบปก : นุสรา สมบุญรัตน์
- ประชาสัมพันธ์ : ศิริธนา น้อยสี

บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนามกลาง

ประชาชนวัฒนา ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๒๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๔๘๘

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองงานเตรียมพิมพ์ บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนามกลาง ประชาชนวัฒนา ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๙/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชาสรรค์ ๒

ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๑๑๒๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๔-๒๑๓๓, ๐-๒๕๔๒-๐๕๔๖

โทรสาร ๐-๒๕๔๒-๐๕๔๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานตี จำกัด (ในเครือมติชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนามกลาง ประชาชนวัฒนา ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐, ๓๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๕๔๐-๙๐๑๒

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tathabannaruean Rd., Prachanvate 1, Chatuchak, Bangkok 10900 Thailand

หากสถาบันการศึกษา หน่วยงานต่างๆ และบุคคล
ต้องการสั่งซื้อจำนวนมากในราคาพิเศษ
โปรดติดต่อโดยตรงที่ บริษัทงานตี จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๓
โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๔๘๘

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยหมึกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
เพื่อปกป้องธรรมชาติ และสุขภาพของผู้อ่าน

Printed on Green Read Paper
www.facebook.com/greenreadpaper

สารบัญ

ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร

คำนำ	(๑๐)
เกริ่นนำ	๒

๑ ศิลปะลพบุรี

(ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙)

๑๗

สถาปัตยกรรม : กรณีศึกษาปราสาทประธาน

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี ๑๘

แผนผังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี ๑๘

แผนผังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ต้นแบบของแผนผังวัด

ในสมัยอยุธยาตอนต้น ๒๐

ปราสาท ๓ หลังกับการสืบทอดรูปแบบจากวัฒนธรรมเขมร

และถ่ายทอดมายังสมัยอยุธยาตอนต้น ๒๓

พระปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี :

การสืบทอดปราสาทแบบเขมร และต้นแบบ

ของเจดีย์ทรงปราสาทในสมัยอยุธยาตอนต้น ๒๕

ลวดลายประดับปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

ลักษณะลวดลายประดับปราสาทที่ใกล้เคียง

กับต้นแบบปราสาทขอมมากที่สุด ๓๐

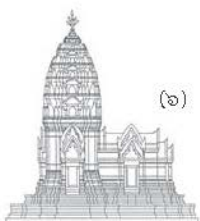
บทสรุปในการกำหนดอายุปราสาทประธาน

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ๕๕

ปรากฏหมายเลข ๑๖ค. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี ต้นแบบของปรากฏสมัยลพบุรี ที่เมืองลพบุรี ที่ยังคงแบบแผนครบถ้วนสมบูรณ์	๕๘
เจดีย์ทรงปรากฏ วัดนครโกษา หนึ่งในสามของปรากฏที่จัดอยู่ในสมัยลพบุรี	๖๘
พระพุทธรูปสมัยลพบุรี (กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙)	๗๕
ประเด็นปัญหาและข้อคิดเห็น ของกลุ่มพระพุทธรูปทวารวดี (รุ่นที่ ๓) หรือพระพุทธรูปแบบอุทองรุ่นที่ ๑ คือพระพุทธรูปสมัยลพบุรีที่มีอิทธิพลศิลปะเขมร	๗๕
ลักษณะสำคัญที่จัดเป็นพระพุทธรูปลพบุรี	๘๒
การแบ่งกลุ่มพระพุทธรูปสมัยลพบุรี	๙๑

๒ ศิลปกรรมเมืองลพบุรีในสมัยอยุธยาตอนต้น

(ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐)	๑๑๒
สถาปัตยกรรม	๑๑๓
เจดีย์รายวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี	๑๑๓
รูปแบบศิลปกรรมที่แสดงให้เห็นถึงงานศิลปะ ในสมัยอยุธยาตอนต้น ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐	๑๑๔
เจดีย์ทรงปรากฏยอดกลีบมะเฟือง :	
ที่มาของรูปแบบและการกำหนดอายุ	๑๑๕
วิเคราะห์ที่มาของเจดีย์ทรงปรากฏยอดกลีบมะเฟือง	๑๒๔
แนวทางการกำหนดอายุ	๑๒๕
เจดีย์ทรงระฆังที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยม	๑๔๕
สรุปผลการศึกษาลักษณะงานศิลปกรรม ในสมัยอยุธยาตอนต้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ	๑๖๒

หลักฐานศิลปกรรมในสมัยอยุธยาตอนต้นเมืองลพบุรี ในแหล่งอื่นๆ	๑๖๓
ประติมากรรม	๑๗๖
พระพุทธรูปหินทรายและปูนปั้น	๑๗๖
งานประติมากรรมปูนปั้น (หมายถึงปูนปั้นที่เคยประดับศาสนสถาน)	๑๘๓
ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับหลักฐานศิลปกรรม	๑๘๗

๓ ศิลปกรรมเมืองลพบุรีในสมัยอยุธยาตอนกลาง

(ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒)

๑๙๑

หลักฐานทางศิลปกรรม

ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

๑๙๒

ศิลปะที่วัดไผ่ พระวิหาร พระพุทธรูป และงานปูนปั้น

ที่บ่งบอกถึงงานศิลปกรรมในสมัยอยุธยาตอนกลาง
ที่สมบูรณ์และสวยงามที่สุดแห่งหนึ่ง

ของงานช่างไทย

๒๐๓

๔ ศิลปกรรมเมืองลพบุรีในสมัยอยุธยาตอนปลาย

(ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒

ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓)

๒๕๑

ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายที่เมืองลพบุรี :

กรณีศึกษาศิลปกรรม

ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

๒๕๒

วิเคราะห์แผนผังที่แสดงหลักฐานให้เห็นว่าเป็น

งานศิลปกรรมในสมัยอยุธยาตอนปลาย

๒๕๒

วิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาท

เจดีย์ย่อมุม (เพิ่มมุม) และเจดีย์ทรงเครื่อง

๒๕๔

งานปูนปั้นประดับปราสาทประธาน	
ที่เป็นงานซ่อมแซมในสมัยอยุธยาตอนปลาย	๒๖๕
อาคารหลังคาคลุมในสมัยอยุธยาตอนปลาย	๒๖๘
งานประติมากรรม	๒๗๕
งานประณีตศิลป์	๒๘๐
บทวิเคราะห์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง	
หลักฐานทางศิลปกรรมกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์	
ในสมัยอยุธยาตอนปลาย	๒๘๗

๕ บทสรุป พัฒนาการของเมืองลพบุรี

มองผ่านงานศิลปกรรม ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘
ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๒๕๒๒

สมัยก่อนอยุธยาหรือสมัยลพบุรี

(ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จนมาถึง
การสถาปนากรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. ๑๘๙๓)

๒๕๓

สมัยอยุธยาตอนต้น (ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐)

๒๕๔

สมัยอยุธยาตอนกลาง

(ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒)

๒๕๖

สมัยอยุธยาตอนปลาย

(ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓)

๒๕๗

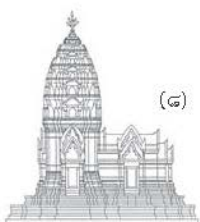
แนวความคิดเรื่องศิลปะสมัยลพบุรี

(ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙)

๒๕๘

บรรณานุกรม ๓๐๔

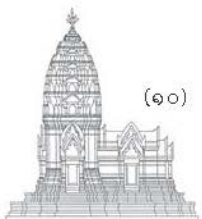
ภาพถ่ายเก่าพระปรางค์สามยอด ลพบุรี

คำนำ

ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร

ผลงานเขียนชิ้นนี้ได้ปรับปรุงมาจากเรื่อง “พัฒนาการศิลปกรรมของเมืองลพบุรีระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔” เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัยเรื่องลพบุรีศึกษาเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาการของสังคมและเศรษฐกิจไทย ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ ในชุดโครงการนี้แบ่งออกได้เป็น ๕ โครงการย่อย เพื่อศึกษาถึงกลุ่มงานศิลปกรรมต่างๆ ที่พบแพร่กระจายอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี แยกตามอายุสมัย กลุ่มของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประเภทของงานศิลปกรรมที่มีเงื่อนไขในการศึกษา และวิธีการนำเสนอที่แตกต่างกันออกไป

หนังสือ “ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร” เป็นงานวิจัยโครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “พัฒนาการศิลปกรรมสมัยก่อนอยุธยาและสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙)” ได้ทำการศึกษาพัฒนาการทางด้านศิลปกรรมของเมืองลพบุรีภายหลังจากอำนาจทางการเมืองของเขมรหมดลง โดยเทียบเคียงกับกลุ่มประติมากรรมในเขตพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง จนสามารถแบ่งย่อยช่วงสมัยทางศิลปกรรมในเวลาดังกล่าว ณ เขตพื้นที่ที่เมืองลพบุรีออกได้เป็นช่วงๆ คือ ๑. สมัยเมืองลพบุรีซึ่งเป็นช่วงก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ๒. สมัยอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ ๒๐)

๓. สมัยอยุธยาตอนกลาง (พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒) ๔. สมัยอยุธยาตอนปลาย (พุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓) โดยแต่ละช่วงสมัยต่างก็มีลักษณะเด่นและความน่าสนใจทางเชิงช่างที่แตกต่างกันออกไป

จากหลักฐานทางศิลปกรรมที่เมืองลพบุรีระหว่างช่วงระยะเวลาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าละโว้หรือลพบุรีเป็นเมืองสำคัญในฐานะเมืองศูนย์กลางทางการปกครองในลักษณะของอาณาจักรหนึ่ง ภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรทมิฬมา มาจนถึงการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จึงเป็นคำตอบทางวิชาการประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะได้ว่ามีอาณาจักรละโว้อยู่ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และควรกำหนดชื่อเรียกศิลปะว่า “สมัยลพบุรี” รวมทั้งอาจเป็นคำตอบอีกคำถามหนึ่งเรื่องที่มาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยาเสด็จมาจากไหน จากหลักฐานทางศิลปกรรมอาจตอบได้ว่าน่าจะเสด็จมาจากเมืองลพบุรีได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยและงานเขียนหนังสือเล่มนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานและบุคคลหลายฝ่าย ดังจะขอกล่าวนามและขอขอบคุณ ณ โอกาสนี้

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม ที่ปรึกษาทางวิชาการ ขอขอบคุณ คุณมานิตา เชื้ออนันต์ อดีตผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลเกี่ยวกับลพบุรี และการถ่ายภาพโบราณวัตถุต่างๆ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วังบัวขาว นักโบราณคดี สำนักศิลปากร ลพบุรี ซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในจังหวัดลพบุรี

และขอขอบคุณผู้ร่วมงานให้การสนับสนุนที่มีได้เอ่ยนามทุกท่าน มา ณ ที่นี้

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

มกราคม ๒๕๕๙

၁၃၁၅

ลพบุรี หลังวัฒนธรรมเขมร

ตัวอย่าง

เกริ่นนำ

